

ТЕКСТ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ СТИЛІСТИЧНИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена проблемі формування стилістичних умінь в учнів початкових класів у процесі роботи над текстами різних типів. На основі аналізу лінгвістичних джерел визначено важливі для дослідження теоретичні положення лінгвістики й стилістики тексту. Розглянуто поняття "текст", "складне синтаксичне ціле", "абзац", схарактеризовано різні типи текстів.

Ключові слова: стилістичні вміння, стиль, текст, типи текстів.

Основним завданням початкового курсу навчання української мови є мовленнєвий розвиток молодших школярів – формування умінь висловлюватися в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. Засвоєння елементарних відомостей про текст, його ознаки та структуру, закономірності функціонування мовних одиниць у текстах різних типів і стилів сприяють ефективному виробленню в учнів необхідних комунікативних умінь і навичок, підвищенню рівня їхньої мовленнєвої культури. І чим раніше молодші школярі усвідомлять залежність уживання засобів мови від адресата, мети і сфери спілкування, тим продуктивнішою буде їхня мовленнєва діяльність.

Мета статті – розглянути найважливіші теоретичні положення лінгвістики й стилістики тексту, з'ясувати роль тексту у процесі формування стилістичних умінь в учнів початкових класів.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчив, що у процесі формування стилістично диференційованого мовлення необхідно враховувати те, що **стиль** і **текст** – поняття не рівнозначні; в одному тексті можуть використовуватися мовні засоби різних стилів, і стиль не в кожному тексті виявляється як сукупність усіх притаманних йому ознак [13, с. 20]. Тому вчителю потрібно добирати навчальні тексти з яскраво вираженими стильовими ознаками, вони повинні мати певну інформативну насиченість, чітко виражену композиційно-структурну організацію, бути досконалими зі стилістичного погляду. Такий добір навчального матеріалу сприятиме кращому усвідомленню учнями, що тексту як комунікативній одиниці найвищого рівня властиве нормативно-стильове оформлення. Крім того, це допоможе розкрити особливості побудови висловлювань різних типів і стилів, показати залежність їх структури не лише від ситуації мовлення, а й від особистості автора.

Слово "**текст**" походить від латинського *textum*, що означає тканина, побудова, зв'язок. У мовознавчій літературі термін "текст" тлумачиться неоднозначно. Текстом називаються різні структурно-семантичні утворення від одного речення до завершеного мовленнєвого висловлювання, твору. Більшість дослідників (Бабич Н. [1], Гальперін І. [3], Лосева Л. [5], Мамалига А. [6], Солганик Г. [12], Турасва З. [14] та ін.), оперуючи цим терміном, або уникають давати визначення тексту як універсальної мовної одиниці, або дефінують це поняття, наголошуючи лише на окремих, важливих з їхнього погляду, ознаках. У шкільній практиці термін "текст" застосовується для позначення відрізка мовлення, що характеризується смисловою та граматичною цілісністю, функціонально-стилістичною спрямованістю.

У нашому дослідженні розглядаємо текст як комунікативну одиницю найвищого рівня; продукт мовленнєвої діяльності, розуміння, відтворення та створення якого є основною метою навчання мови й розвитку мовлення молодших школярів; і як контекст для спостереження над стилістичними можливостями мовних засобів. У процесі лінгвістичного аналізу текстів в учнів поступово мають сформуватися елементарні відомості про такі ознаки тексту, як структурно-змістова цілісність, замкнутість, зв'язність, завершеність, структурно-синтаксична організація тощо. Крім того, молодші школярі мають усвідомити, що тексти реалізуються в усній і писемній формах мовлення, розрізняються за типами і стилями викладу (без уживання терміна).

У працях (Лосєвої Л. [5], Пасік Н. [8], Солганика Г. [12], Сугейко Л. [13] та ін.) зазначається, що текст як вища одиниця мовної системи представляє собою ієрархічно організовану структуру. У ньому можна виділити окремі, відносно закінчені у смислового відношенні відрізки. Їх учені називають по-різному: *складне синтаксичне ціле (ССЦ), надфразна єдність (НФЄ), складна синтаксична єдність, прозова строфа, мікротекст, компонент тексту*. Названі терміни у практиці початкової школи через свою складність не використовуються, проте виділення частин тексту, його аналіз відбувається саме з позицій ССЦ. Тому розглянемо це питання більш детально.

Більшість лінгвістів (Бевзенко С., Вихованець І., Лосєва Л., Ющук І. та ін.) під поняттям "*складне синтаксичне ціле (ССЦ)*", або "*надфразна єдність (НФЄ)*", розуміють поєднання в одне ціле кількох речень, що характеризуються відносною завершеною теми (мікротеми), семантичним і синтаксичним зв'язком компонентів. З огляду на спосіб зв'язку між реченнями розрізняють два основні структурні типи ССЦ: з ланцюговим (послідовним) зв'язком компонентів і з паралельним зв'язком компонентів.

ССЦ з ланцюговим зв'язком компонентів відзначаються найбільшим поширенням, використовуються в усіх стилях мовлення. За такого зв'язку розгортання думки відбувається послідовно; кожне наступне речення пов'язується якимось елементом із попереднім і є вихідною позицією для наступного. Засобами зв'язку між реченнями є лексичні повтори, синоніми, особові та вказівні займенники, займенникові прислівники тощо. Наприклад:

На території України мешкає чотири види їжаків. Із цих чотирьох видів найвідомішим є їжак європейський. Такого їжака називають ще звичайним. Його можна зустріти в лісі, в гаю, у парку, в саду (За Ю. Дмитрієвим).

У наведеному тексті друге і перше, третє і друге речення пов'язані між собою за допомогою лексичного повтору, а третє і четверте – за допомогою займенника. Такий тип зв'язку між реченнями найбільш характерний для текстів-розповідей і міркувань.

ССЦ з паралельним зв'язком компонентів ґрунтуються на паралельному зв'язку між реченнями, що входять до їхнього складу. Як правило, ці речення однорідного складу, однакової чи подібної будови, а зв'язки між ними дуже нагадують зв'язки між частинами складносурядних і безсполучникових складних речень з однотипними частинами. Кожне речення ССЦ характеризується відносною самостійністю. Найчастіше паралельний зв'язок передається повторами однакових або споріднених слів на початку речення, подібними синтаксичними структурами; служить засобом створення різних стилістичних фігур. Так, наведений у посібнику (автори – М. Плющ, Н. Грипас [10, с. 11-12]) вірш побудовано саме на використанні паралельних синтаксичних конструкцій: питальні речення перемежовані реченнями зі значенням причини:

*Чому пахнуть квіти?
Бо їм сонце світить.
Чого річка грає?
Бо їй сонце сяє.
З чого радіють діти?
Бо ростуть, як квіти.
Дітям добре жити –
З сонечком дружити
(М. Подолян).*

ССЦ з паралельним зв'язком компонентів використовуються переважно для опису послідовно змінюваних, незалежних одна від одної подій, станів, картин чи таких явищ, дій, що відбуваються одночасно, наприклад: *Минув вересень. Розвіялися пахощі осінніх квітів. Запломеніло листя на дикій груші. Засумувала ніжна берізка. Затихли заї та дїброви. Відлетіли у вирії співочі птахи* (З підручника).

Слід також зауважити, що в межах одного складного синтаксичного цілого ланцюговий і паралельний зв'язки компонентів можуть поєднуватися.

Як зазначають Л. Лосєва [5], В. Мельничайко [7], Н. Пасік [8], Г. Солганик [12], більшість ССЦ складається з трьох частин: *зачину* (початок думки), *середньої (основної) частини* (розгортання) та *висновку* (кінець думки). Усі частини тексту співвідносяться одна з одною, оскільки в кожній із них розкривається частина теми – "мікротема". *Зачин* служить засобом уведення слухача (або читача) в інформацію, виражає початок думки або окреслює перспективу переходу від однієї думки до іншої. Він може складатися з одного або кількох речень. У *середній частині* тексту поступово розгортається думка, вводяться нові повідомлення. Ця частина часто включає кілька мікротем, які допомагають розгорнути намічену в зачині думку. *Кінцівка (висновок)* становить собою, як правило, одне речення, у якому підсумовується все те, що було сказано раніше. Так, у нижченаведеному тексті перше і друге речення становлять зачин. У ньому зосереджена головна думка. Друге, третє і четверте речення – це середня частина. Останнє речення – кінцівка:

Був кінець літа. Маленька білочка готувалася до зими. У дуплі дерева вона влаштувала комору. Весь день носила в дупло горіхи, жолуді. Великий запас харчів зробила маленька трудівниця на зиму. Тепер їй не страшна сувора зима! (За М. Дорошенком).

Усі названі частини, як свідчать дослідження Л. Лосєвої [5], В. Мельничайка [7], Л. Сугейко [13], наявні не в кожному ССЦ, але така структура складного синтаксичного цілого є типовою.

З метою відокремлення однієї частини висловлювання від іншої використовується *абзац*. Він належить до композиційно-сміслових, експресивно-стилістичних одиниць тексту. У сучасній лінгвістиці абзац розглядається як семантико-стилістична категорія (Лосєва Л.), інтонаційно-стилістична категорія (Пешковський О.), композиційно-стилістична одиниця (Брицин М.), що виконує експресивну-видільну

функцію та служить для оформлення початку нової думки, виокремлення значущих частин тексту. На письмі абзац виділяється відступом управо ("червоним рядком"), а в усному мовленні характеризується специфічним інтонаційним оформленням: перші речення абзаців вимовляються з більшою силою голосу; перед ними робляться паузи довші, ніж між реченнями в середині абзацу.

Слід зауважити, що складне синтаксичне ціле не можна ототожнювати з абзацом. Це різні категорії, що ґрунтуються на різних засадах. Хоч абзац нерідко й збігається із ССЦ, проте він не є синтаксичною, структурно-семантичною категорією, а лише засобом членування тексту на композиційно-стилістичній основі [2, с. 254-255]. Він не має чітко вираженої граматичної форми і може становити собою ССЦ чи його частину, об'єднувати кілька ССЦ, рідше – одне просте чи складне речення, які в смисловому відношенні виділяються як окремий мікротекст паузою і зміною інтонаційного малюнка перед зачином нового мікротексту. Поділ на абзаци індивідуальний і залежить від авторської манери письма, від його розуміння змісту і композиції. Особливо виразним поділом на абзаци, як зазначають дослідники, характеризуються тексти наукового, публіцистичного і ділового стилів, у яких основна частина являє собою формулювання фактів, характеристик, тез тощо у їх поступовому розгортанні, переліку або в стандартизованій схемі викладу [10, с. 12].

Враховуючи важливу роль абзацу в комунікації, вважаємо, що усвідомлення функцій цієї композиційно-стилістичної одиниці в тексті, ознайомлення з особливостями її оформлення мають стати необхідною частиною роботи з формування стилістичних умінь у молодших школярів.

У сучасній лінгвістиці питання про *типи текстів* пов'язується з теорією про функціонально-смислові типи мовлення – "цілісні мислительні комплекси, закріплені в певних мовних структурах [13, с. 16]". Від змісту і мети монологічного мовлення залежить вибір типу тексту – *розповіді, опису, роздуму (міркування)*. Кожний із них має свою структуру та характерні особливості.

Більшість науковців переконливо доводить, що найдавнішим, основним типом мовлення є *розповідь* – повідомлення про послідовні дії, стани, що розгортаються ретроспективно, у часі [4; 7; 9; 10]. Основними ознаками цього типу мовлення є невимущеність, непідготовленість, імпровізація. Назви предметів і осіб, що виконують дії – "дане", а назви цих дій – "нове".

Розповідь поділяється на такі різновиди: оповідання, повідомлення, відповідь, перелік, оголошення тощо. Зміст тексту відповідає на питання: *що відбулося? що відбувається? що відбуватиметься?* У ній широко вживаються дієслова різних часових форм зі значенням руху, сприйняття, емоційного стану; обставини місця, часу, виражені прислівниками та іменниками з прийменниками; зв'язок між реченнями – ланцюговий, рідше – паралельний.

У структурно-композиційному плані розповідь складається з таких частин: *зав'язки, розгортання подій, кульмінації, розв'язки*. Зав'язка – епізод, яким починається розвиток сюжету і від якого залежить розгортання наступних подій. Кульмінація – момент піднесення, напруження у розвитку подій. Розв'язка – заключна дія, що виступає як результат розвитку подій. Суттєвих відмінностей, як зазначають В. Мельничайко [7], Л. Сугейко [13], у послідовності викладу змісту в текстах-розповідях різних стилів немає. Різниця виявляється лише в деталях: у нехудожніх текстах висвітлюються тільки важливі факти, у художніх – наявні і подробиці, подані крізь призму суб'єктивного сприйняття автора чи героя твору; не завжди помітний у нехудожніх стилях і момент найбільшого напруження в розгортанні подій [7, с. 25]. Як тип художнього тексту розповідь є основним елементом прозових і поетичних творів. Прикладами розповідей різних стилів можуть бути тексти з підручників "Рідна мова" для 1-4 класів (за наук. ред. М. С. Вашуленка):

Розмовний стиль:

До Іванка приїхав із Сибіру двоюрідний брат Василько. Він із захопленням розповів:

– У нас у тайзі живуть ведмеді, лосі, вовки, рисі. Одного разу на сонці я побачив росомаху, яка потрапила у капкан, поставлений браконьєром. Разом з батьком ми визволили тварину і передали її зоопарку.

Гарно у нас у тайзі. Станеш на берег річки або на сонці, глянеш униз – краса! (З підручника).

Науковий стиль (науково-популярний підстиль):

Історія паперу почалася давно. Багато років тому жив у Китаї працюючий і винахідливий ремісник Цай Лунь. Він здогадався розтовкти деревину бамбука й шовковиці на борошно. Висипав його в казан, додав до нього вапна, залив водою і кип'ятив доти, поки вариво не перетворилося на білу густу масу. Додав до неї трохи клею. А тоді вилив у ситечко і якийсь час струшував. Вода стекла, а кашка лягла рівним шаром, утворивши тоненьку плівку. Так було винайдено папір.

Сучасний папір виготовляють з дерева (За Паолою Утевською).

Художній стиль:

Блакитна хатка стояла на краю лісу. У ній жив старий дідусь. Він доглядав ліс і невеличкий садок коло своєї хатки. Дідусь так добре знав усіх у лісі, що навіть міг з ким завгодно розмовляти. От і зараз він сидів на призьбі і говорив із бджолами по-бджолиному, з жуками – по-жучиному, з мурашками – по-мурашиному. А вони розповідали дідусеві, як провели день, розказували, що все спокійно в лісі, що всі цацливі (За Оксаною Іваненко).

Оскільки розповідь як основна форма передачі інформації найпростіший, найдоступніший для молодших школярів тип мовлення, саме з неї слід починати навчання власним висловлюванням. Чинна програма з української мови [11] орієнтує вчителя на систематичну роботу над текстами-розповідями, спрямовує на формування в учнів таких умінь: переказ текстів-розповідей; складання їх за поданим початком (основною частиною або кінцівкою), за опорними словами, за спостереженнями, картиною, за аналогією з прочитаним тощо з обов'язковою орієнтацією на слухача, тему і мету висловлювання.

На думку дослідників (Кучеренко І. [4], Пентилюк М. [9], Плющ М. [10] та ін.), **опис** – це висловлювання про певні ознаки, якості та властивості об'єкта. У ньому дається характеристика людей, предметів, явищ, процесів шляхом перелічення їх суттєвих ознак. Найголовніше в описі – дати точно, яскраве уявлення про об'єкт мовлення, тому в ньому широко вживаються дієслова однієї часової форми, прикметники й означальні прислівники, однорідні члени речення тощо. Основним типом зв'язку речень у тексті є паралельний, за якого речення середньої частини, як правило, незалежні від речення-зачину – інформаційно найбільш насиченого та відносно самостійного.

Зміст опису відповідає на питання: *який? яка? яке? які?* Відповідно до основного об'єкта мовлення, тексти-описи поділяють на пейзажні (опис природи), портретні (опис людини), описи інтер'єру (опис споруд та їх приміщень), характеристики людини, предметів, явищ. Так, в описі предмета говориться про предмет ("дане") та його ознаки ("нове"), в описі стану людини – про людину ("дане"), її почуття, відчуття тощо ("нове"), в описі місця – про предмети ("нове") та їх місцезнаходження ("дане") тощо.

М. Плющ і Н. Грипас виділяють також статичний (об'єкт у спокої) та динамічний (об'єкт у русі, розвитку) описи і, як приклад, наводять пейзаж у розгортанні картини природи: *Сонце вже геть підплило, по гілках літали його огненні стріли... Кругом усе заграло. Дальні гори, як золото, блищали. Туман тоненькими ниточками піднімався з кожної травини, з кожної биліни. Небо сухе, чисте, ясне* (Панас Мирний) [10, с. 10].

Відповідно до виконуваних функцій розрізняють: науковий (ознаки предмета розкриваються об'єктивно, логічно, чітко, точно); діловий (об'єкт мовлення зображується офіційно, достовірно, стисло, послідовно); художній (об'єкт мовлення зображується емоційно, образно, яскраво) описи. Найголовніша структурна відмінність між ними, на думку В. Мельничайка, полягає в тому, що в діловому і науковому описі увага звертається на кожну деталь, яка сприяє формуванню цілісного уявлення про об'єкт, а в художньому описі така повнота характеристики не є обов'язковою [7, с. 27].

Наукові описи використовуються в підручниках, енциклопедіях, словниках тощо. У такому описі подаються ознаки, властиві великій групі тварин, предметів, явищ тощо, наприклад: *У вовка сірого голова велика, широколоба, шия коротка, малорухома. Довжина тулуба у самця перевищує 120 см. Забарвлення хутра влітку рудувате, а взимку бурувато-сірого кольору... Швидкість бігу цього хижака досягає 80 кілометрів за годину* (З підручника).

У художньому тексті автор вказує лише на найважливіші деталі описуваного об'єкта, дає йому емоційно-образну оцінку. Тут не обов'язково змальовувати всі ознаки об'єкта, варто вказати лише ті, що найбільше вразили, привабили: *У Наталочки очі як черешині, що вистигають у рясних полтавських садах. Великі, круглі, темні. І личко кругленьке, смаглявеньке. Дідусь так і називає її "Моя черешенька"* (Оксана Іваненко). Художні описи широко використовуються в художній літературі.

Ділові описи застосовуються у повсякденному житті: коли розшукується якась людина, річ, тварина; щось продається, обмінюється тощо. Для них характерний детальний, точний перелік усіх ознак і властивостей описуваного об'єкта (вік, величина, зріст, форма, колір, масть тощо), за допомогою яких його можна відрізнити від інших, подібних йому об'єктів: *Загубився песик. Кличка – Дружок. Він білий з трьома великими коричневими плямами на спині та боках. Вуха довгі, висячі; праве – з коричневим кінчиком. Ноги – короткі, світло-коричневі.* Слід також зазначити, що до текстів-описів ділового стилю належать також описи складних процесів або дій, різноманітні інструкції щодо виготовлення окремих предметів, наприклад: *Щоб виготовити іграшкового зайчика, треба взяти для тулуба довгасту соснову шишку, а для голови – жолудь. Необхідно з'єднати їх за допомогою палички. Потім в жолуді зробити дві невеликі щілини і вставити туди вуха – крилатки ясеня чи клена. А із шапочок жолудів зробити задні лапки* (З підручника).

Систематична робота над текстами-описами розвиває в учнів спостережливість, увагу до навколишнього світу, його предметів, привчає школярів до продуманого добору слів, логічної послідовності викладу, формує уяву й естетичний смак. У чинній програмі з української мови [11] передбачено переказ, аналіз, порівняння, складання науково-популярних і художніх описів (рослин, тварин, явищ природи), текстів-описів зовнішнього вигляду людини (бабусі, мами, товариша тощо), складних процесів або дій, текстів-інструкцій щодо виготовлення окремих предметів та ін.

У сучасних дослідженнях з лінгвістики тексту ([4; 5; 7; 9]) **роздум (міркування)** розглядається як найбільш складний тип мовлення; висловлювання про причини якостей, ознак, подій. Роздум ґрунтується на умовиводах і переконаннях автора; у його основі – причинно-наслідкові відношення. Відмінною рисою в композиційній будові тексту є наявність трьох частин: 1) тези (основне твердження,

чітко сформульована думка); 2) доказів, аргументів, що підтверджують або спростовують висунуту тезу; 3) висновку (узагальнення, підсумок на основі доказів). Залежно від конкретної ситуації та завдань мовлення у тексті-міркуванні теза чи висновок можуть бути відсутніми.

Основними ознаками цього типу мовлення є суб'єктивний погляд на об'єкти дійсності; логічність, стислість, послідовність викладу. Зміст тексту відповідає на питання: *чому?* У ньому широко використовуються складні конструкції, особливо складнопідрядні речення з підрядними причинами, мети, умови тощо; відокремлені члени речення, виражені зворотами; вставні слова і словосполучення (таким чином, отже, по-перше, по-друге, на мою думку, по-моєму, наприклад, мені здається тощо). Основним типом зв'язку речень у роздумі є ланцюжковий. "Дане" і "нове" у тексті не визначається.

Залежно від способу логічного мислення розрізняють індуктивні (від часткового, конкретного до загального) і дедуктивні (від загальних положень до конкретних висновків) роздуми. При індуктивному способі спочатку розглядаються й аналізуються факти, а потім уже робиться висновок, формулюється головна думка (загальна схема роздуму: вступ – факти, що обґрунтовують основну думку – теза – висновки); при дедуктивному – навпаки: висловлена думка підтверджується аргументами (загальна схема: вступ – теза – факти й міркування, що обґрунтовують основну думку – висновки). Крім того, М. Пентилок [9, с. 27] виділяє роздум-твердження (доказ істинності висунутої тези) і роздум-спростування (доказ хибності висунутої тези); роздум з прямими доказами (слухність висунутої тези обґрунтовується доведенням) і роздум з доказом від протилежного (істинність основної тези доводиться шляхом спростування передбачуваної тези, протилежної їй, що доводиться).

Тексти-роздуми використовуються в усіх стилях мовлення. У текстах офіційно-ділового і наукового стилів надається перевага роздуму-доведенню, а в розмовному і художньому стилях найчастіше застосовуються власне міркування та роздум-пояснення, де відсутні докази, а висновки домислюються співрозмовником або читачем [4, с. 30]. Слід зауважити і те, що в науковому і діловому текстах факти повідомляються, а в художньому – зображуються. Прикладами текстів-роздумів можуть бути такі тексти:

Науковий стиль (науково-популярний підстиль):

Бджолою називають маленькою трудівницею. І недаремно. Адже за один виліт бджола приносить малесеньку краплину меду, всього 0,05 грамів. Щоб зібрати хоча б один кілограм, бджілці-трудівниці треба вилітати по взятку 50 тисяч разів і відвідати 10 мільйонів квіток. Отож, уявіть, як потрібно працювати бджілці, щоб прогодувати себе (3 календаря).

Художньо-публіцистичний стиль:

Дехто думає так: тепер машини працюватимуть, а люди тільки кнопки натискатимуть. Неправильно думає.

Головною в усі часи була й завжди буде людина. Людина з її розумом, з її вмілими руками. Людина робить машини. Вона ними керує. Треба багато знати, щоб побудувати навіть найпростіший механізм, найпростішу машину. І керувати машиною можна тільки тоді, коли знаєш її будову (3 підручника).

На уроках української мови в початкових класах, як правило, використовуються лише елементи роздумів. Діти порівнюють предмети, явища, які спостерігають в навколишній дійсності, намагаються пояснити причини явищ, роблять висновки. Відповідно до чинної програми з української мови [11] учитель має проводити таку роботу над текстами-міркуваннями: спостереження за особливостями їх змісту і будови, наявністю твердження, доказів, висновків; складання текстів-міркувань за початком або зразком; самостійне продукування текстів про вчинки людей, події, життя сім'ї, стосунки між однолітками тощо.

Підсумовуючи зазначене вище, слід зауважити, що "чисті" розповіді, описи, роздуми трапляються дуже рідко, здебільшого вони доповнюють один одного. Найчастіше описи включаються в розповідь або пов'язані з міркуваннями, розповідь може містити елементи роздуму. У великих за обсягом текстах поєднуються різні типи мовлення. У підручниках з української мови для учнів початкових класів найбільше текстів-розповідей з елементами опису, набагато менше – розповідей з елементами міркування.

Таким чином, у процесі формування стилістичних умінь у молодших школярів необхідно брати до уваги такі теоретичні положення лінгвістики і стилістики тексту:

– текст – мовленнєва одиниця найвищого рівня з багаторівневою структурною, змістовою й комунікативною організацією. Йому властиві зв'язність, завершеність, цілісність, нормативно-стильове оформлення тощо;

– мінімальним, відносно закінченим у смисловому відношенні, компонентом тексту є складне синтаксичне ціле (ССЦ), у якому прийнято виділяти три структурно-смислові частини: зачин, основну частину, кінцівку;

– абзац – важлива композиційно-стилістична одиниця тексту, яка не має чітко вираженої граматичної форми. З ритмомелодичного боку абзац – це розділовий знак (Щерба Л.), знак-попередження про те, що необхідно приготуватися до сприймання нової та важливої інформації; зі

стилістичного боку з абзацом пов'язані можливості виразити специфіку функціонального й індивідуального стилів мовлення, ставлення автора до висловлюваного;

– граматичні засоби вираження зв'язку окремих речень у ССЦ можуть реалізовуватися по-різному. Найбільш поширеними способами об'єднання речень є послідовний (ланцюговий) і паралельний зв'язки; – залежно від комунікативної мети, функціонально-сміслового призначення текст може бути оформлений в усній або письмовій формі у вигляді розповіді, опису, роздуму. Кожен із типів мовлення має специфічні структурно-композиційні особливості, мовні засоби вираження;

– стиль і текст – різні мовні категорії. Стильова приналежність тексту органічно пов'язана з його семантичною та структурною організацією, метою та завданнями комунікації. "Текст може бути побудований не в одному конкретному стилі, а бути результатом взаємодії декількох стилів [4, с. 15]".

Засвоєння елементарних відомостей про текст, систематичні та цілеспрямовані спостереження над стилістично довершеними текстами різних типів, їх аналіз є важливим підґрунтям для формування в молодших школярів стилістичних умінь на усвідомленому рівні.

Використані джерела

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови : [навч. посіб.] / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 2003. – 432 с.
2. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис : навч. посіб. / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К. : Вища шк., 2005. – С. 253-258.
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
4. Кучеренко І. А. Система роботи з розвитку стилістичних умінь і навичок
5. учнів (10-11 класи) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Кучеренко Ірина Анатоліївна. – К., 2005. – 223 с.
6. Лосева Л. М. Как строится текст : пособ. для учителей / Л. М. Лосева ; [под ред. Г. Я. Солганика]. – М. : Просвещение, 1980. – 96 с.
7. Мамалига А. І. Синтаксичні конструкції зв'язного мовлення / А. І. Мамалига // Сучасна українська мова : підручник / за ред. О. Д. Пономаріва. – 3-те вид., переробл. – К. : Либідь, 2005. – С. 455-476.
8. Мельничайко В. Я. Лінгвістика тексту в шкільному курсі української мови : посіб. для вчит. / В. Я. Мельничайко. – К. : Рад. школа, 1986. – 168 с.
9. Пасік Н. М. Лінгвістичний аналіз художнього тексту : навч. посіб. для студ. філол. фак-ту / Н. М. Пасік. – Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. – 206 с.
10. Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика : пробн. підруч. для гімназій гуман. профілю / М. І. Пентиліук. – К. : Вежа, 1994. – 237, [2] с.
11. Плющ М. Я. Робота над текстом у початкових класах : посіб. для вчителів /
12. М. Я. Плющ, Н. Я. Грипас. – К. : Рад. школа, 1986. – 168 с.
13. Програми для середньої загальноосвітньої школи: 1-4 класи. – К. : Початкова школа. – 2006. – 432 с.
14. Солганик Г. Я. Стилистика текста : учеб. пособ. / Г. Я. Солганик. – М. : Флинта ; Наука, 1997. – 256 с.
15. Сугейко Л. Г. Наступність і перспективність формування стилістичних умінь в учнів початкових та 5 класів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Сугейко Любов Григорівна. – Херсон, 2001. – 225 с.
16. Тураева З. Я. Лингвистика текста : (Текст: структура и семантика) : [учеб. пособ.] / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение. 1986. – 126, [1] с.

Yanko N.

TEXT AS THE BASIS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS STYLISTIC SKILLS FORMATION

The article focuses on the problem of primary school pupils stylistic skills formation in the process of working on different types of texts. The author has analyzed theoretical principals of stylistics and linguistics of the text. The following concepts as: "text", "complex syntactical unity", "paragraph" have been defined. The various types of texts have been characterized.

Key words: stylistic skills, style, text, types of texts.

Стаття надійшла до редакції 6.03.13

